

ИНТЕРВЈУ

Завет за сите е да ја одржиме стабилноста на денарот

„Воведувањето на национална валута е историски момент, но исто така и одржувањето на нејзината стабилност е многу значајно“, вели **Глигор Бишев**, денеска генерален директор на Стопанска банка, но пред 20 години беше дел од тимот на НБМ, кој го спроведе монетарното осамостојување

Соња Мајовска

Дваесет години по монетарното осамостојување и создавањето сопствена валута, нема дилема дека тогаш беше направен вистинскиот чекор. Но кои беа предизвиците пред кои беше исправен тимот што го подготвуваше овој процес, за кој се знае дека работел во најголема тајност?

Во тој период, во виорот на распаѓањето на тогашна Југославија и формирањето на независни држави, мораше да се формира и сопствена валута. Од тој аспект, Македонија прејде на проектирање на стабилизациона програма. Требаше да се направи пресметка за тоа колку треба да изнесува количеството на пари во оптек, за од една страна да се заменат тогашните југословенски динари за македонската валута денар, а од друга страна преку количеството на пари во оптек и каматните стапки да се заузда инфлацијата која во тој период се движеше некаде со брзина од околу 1.800 проценти на годишно ниво. Истовремено требаше да се обезбеди и стабилност на девизниот курс. Се разбира, стабилизационата програма опфаќаше неколку елементи, редуцирање на буџетскиот дефицит, замрзнување на одредени цени, платите, и се разбира, требаше да се направи монетарна проекција за растот на паричната маса, која ја работеше Народна банка на Македонија. Она што ја отежнуваше целата работа беше тоа што во тој период НБМ и монетарната политика имаа т.н. селективни функции, покрај стабилноста на новата валута мораа да обезбедат и одредена кредитна активност. Тоа значеше поддршка во строго утврдени намени во областа на земјоделството, за пченицата, за оризот, за тутунот и за виното. Исто така требаше да се обезбедат пари за откуп на девизни средства.

Гледано од денешна перспектива испадна дека сме нашле соодветна рамнотежа, од една страна да се воспостави контрола врз инфлацијата и доверба во новата валута. Да се создадат првите девизни резерви со откуп на тогашните германски марки на менувачкиот пазар, а исто така да се поддржат клучните дејности за економската активност да се одржи на одредено ниво и покрај тоа што таа прва година реалниот БДП се намали за 8 до 9 отсто. И така ја креиравме македонската валута која потоа за период од 4 до 5 години успеа целосно да се стабилизира. Се оствари ценовна стабилност во наредните 15 години на ниво на високо развиените земји кои што имаат долгорочна традиција и од тој аспект македонскиот денар е високо респектибилна валута.

Господине Бишев, Вие тогаш бевте гла-

вен економист во НБМ. Млад тим ја подготвуваше оваа програма, беше ли преголем залак или преголем предизвик?

Беше голем предизвик, меѓутоа имаше голем ентузијазам. Во тој период, Македонија не беше членка ниту на ММФ ниту на Светската банка, значи немавме никаква техничка поддршка од странски експерти. Се беше креација и дело на македонската наука и носителите на економските политики во тој период. Програмата беше исклучително успешна, а нејзината цел беше денарот да биде прифатена националната валута.

Монетарното осамостојување почна со исклучително ниско ниво на девизни резерви, хиперинфлација, што подразбираше водење на крајно рестриктивна монетарна политика. Дали сето тоа од денешна дистанца Ви изгледа како спроведување на невозможна мисија?

Мислам дека секоја генерација има периоди кога се носат храбри мерки, храбри чекори. Ние си ја вршевме нашата работа најдобро што знаевме. Тоа е историски момент, воведувањето на национална валута, но исто така и одржувањето на стабилноста е многу значајно, бидејќи во светската историја има раѓање на многу валути, но и исчезнување. Од тој аспект, завет на сите нас треба да биде да ја одржуваме и браниме стабилноста на македонскиот денар.

Тие години беа тешки, но и пресудни за нашата земја. Кои беа најголемите предизвици, проблеми, со кои се соочи монетарната власт?

Се разбира клучен момент беше воведувањето на денарот, потоа изработката на првата стабилизациона програма со помош на ММФ, по нивни критериуми. А тогаш немавме уште ни целосна монетарна статистика, немавме систем на национални сметки во нашиот Завод за статистика, сè уште се употребуваа методологиите на поранешна Југославија. Се секавам требаше да направиме еден преглед кој се нарекува монетарна статистика, а ние сè уште не ги собиравме тие податоци на систематска основа од банките. Тогаш член на мисијата на ММФ за монетарната сфера беше една германка која ни порача дека без овие податоци не можеме да ја направиме програмата. Јас повторно ѝ посочив дека не можеме да ги измислиме тие податоци. Потенцираше дека тие податоци мора да се засноваат врз одредени книгобидувачки извештаи, а ние тие не ги добивавме од деловните банки. Потоа, се разбира, отидовме да ги известиме шефовите на Мисијата и на нашиот преговарачки тим. Пред да ги известиме, таа сепак изјави: „Не е ова моја земја за јас да ја продуцирам статистиката“, на тој начин како индирек-

ФОТО: ПЕТР СТОЈАНОВСКИ

За последниите мерки на НБМ, Бишев вели дека е даден сигнал со кој се охрабруваат банките да ја забрзаат кредитната активност

тно да кажа: „Добро направете ја статистиката како било, но да биде доверлива и реална“. Така ја направивме првата статистика по методологија на ММФ, а потоа го добивме првиот аранжман со Фондот.

Потешки моменти од монетарното осамостојување за денарот беа кога се случи ТАТ, кога дојде до банкротство на оваа штедилница, кога се укинуваа селективните кредити. Меѓутоа, процесот беше незапирлив. Исто тешки беа 1999 година и 2001 година. Сепак, системот беше витален, се создаде јадро и плејада на економисти и кадар, а тој денеска се гради и надградува. Се зголеми стабилноста на сите финансиски институции и од тој аспект може да заклучиме дека сме земја со модерни финансиски институции коишто имаат кадар и знае и да ги дизајнира и имплементира мерките на монетарната политика.

Да се фокусираме на актуелните случувања. НБМ пред извесно време направи поголеми промени во делот на аукциите на благајнички записи. Дел од банкарите коментираа дека, воопшто, банкарската фела не била консултирана. Како ги коментирате овие мерки?

Последните промени се де факто резултат на она што се случува на пазарот. Значи, на пазарот има вишок ликвидност. И од тој аспект гувернерот на НБМ и на централната власт дадоа сигнал да ги охрабрат банките да ја забрзаат кредитната активност. Тоа е во склад со монетарната политика, која предвиде раст за оваа година на кредитната активност и раст на паричната маса од околу 10 отсто. Бидејќи растот во овој период е нешто под тоа, тие порачуваат да бидеме полабави и тоа е во склад со движењата во еврозоната. Некаде при крајот на минатата и почетокот на оваа година дојде до големо олабавување на монетарната политика во еврозоната, за која е врзан македонскиот де-

нар. Со тоа се сакаше должничката криза и паниката на финансиските пазари да се смири, а од друга страна да се зголеми ликвидноста. И во таа насока треба да се гледаат мерките на НБМ.

НБМ излезе со објаснување дека со оваа мерка ќе се ослободат 150 милиони евра пари на банките. Дали овие пари ќе завршат во кредити или пак во записи?

Најверојатно во комбинација. Економијата веднаш овие 150 милиони евра нема сила да ги апсорбира во форма на кредитни пласмани. Најверојатно, тие ќе завршат во поголем обем како кредити во стопанството, во период од 10 до 15 месеци. Во првите шест месеци ќе се апсорбираат 50-60 милиони евра, исто и во наредните шест месеци, доколку состојбите продолжат во оваа насока. Ако пак, светската и македонската економија доживеат нови шокови на страната на економската активност, најверојатно овие 150 милиони евра нема да можат во целост да се апсорбираат од страна на стопанството. Проценките на НБМ, со оглед на тоа што ја презела оваа мерка, е дека најлошото за економиите од ЕУ и за Македонија е зад нас и времето ќе покаже како ќе се движат економските текови. Со самиот факт што таа даде сигнал да се пласираат средства, ако тие пласмани, не поради тоа што банките донеле лоши одлуки, туку ако економската криза се продлабочува, НБМ ќе мора да го спасува финансискиот сектор. И од тој аспект НБМ мора да биде мошне внимателна и сериозна во своите проценки.

Во каква состојба е македонското стопанство според тоа какви кредити бараат компаниите?

Па, факт е дека заради намалената економската активност во еврозоната, намалена е извозната побарувачка. Во земјава веќе четири-пет месеци паѓа економската активност, односно се забавува, и тоа има влијание врз односењето на компаниите, значи влошени се индикаторите. Од друга страна, многу малку компании одат во нови инвестиции. Компаниите треба да се свесни дека кредитната активност во наредните две-три години ќе се движи околу 8 до 12 отсто, и тоа сепак е многу поголем раст од оној во еврозоната, каде што тој изнесува околу 0,7 отсто. Главното прашање е како да се насочат парите во профитабилни проекти.

Колку е сериозна неликвидноста во македонското стопанство. Дали граѓаните и фирмите сè потешко ги враќаат кредитите?

Имаше влошување од почетокот на годината, но од крајот на март и почетокот на април има благо подобрување. Значи сè уште немаме тренд на перманентно влошување. Веруваме дека со економски раст од 2 до 3 отсто годинава, нивото на лошите пласмани ќе стагнира и ќе остане на нивото од 2011 година, што беше едно од најдобрите во регионот.

Долгот треба да биде во согласност со растот на економијата

Со новите задолжувања на Владата колку Македонија е пред реална опасност да влезе во должничка криза?

Економската теорија дава одговор на тоа, која вели дека за да не расте нето-долгот реалната каматна стапка по која се задолжуваат треба да е пониска од реалниот раст на бруто-домашниот производ. Исто така намената за која се задолжуваат е важна, доколку не сакаат задолженоста да расте на долг рок. Инаку, исто така економската наука вели дека сегашното ниво на задолженост на Македонија не е високо. Меѓутоа, за економската наука и за носите-

лите на економската политика е важно гледањето кон иднината. Бидејќи денешните мерки ќе се одразат по три до четири години. Значи, прашањето не е дали сме денеска задолжени, туку каква ќе биде нашата состојба по неколку години, имајќи го предвид проектираниот економски раст. На пример, Турција расте со 10 отсто, а задолженоста расте со 3 отсто, и на нето-основа задолженоста на Турција опаѓа. Меѓутоа, ако економскиот раст е под растот на задолженоста, значи задолженоста рапидно ќе се зголеми. Тоа се предизвиците, макроекономските политики треба да бидат свртени кон иднината. Од тоа што го правиме денеска да видиме, кој ќе биде придонесот врз економскиот раст и каде ќе се најдеме по три до пет години.

